

Тамаркіна О. Л.

*кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський національний
аграрний університет*

В даній статті автором розглядається питання застосування дидактичної умови самостійного навчання, яка спрямована на інтеграцію аудиторної та позааудиторної форм навчальної діяльності завдяки якій відбувається процес вивчення іноземної мови. Принцип інтегративності передбачає наявність у навчальному процесі внутрішньо взаємопов'язаної та взаємообумовленої цілісності, встановлення зв'язків та відношень між викладачем та студентом шляхом включення їх до нових систем зв'язку.

Ключові слова: *самостійність, дидактична умова, аудиторна робота, позааудиторна робота, мотив, зовнішні та внутрішні ознаки, навчальна діяльність.*

ПРИНЦИП ІНТЕГРАТИВНОСТІ В САМОСТІЙНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Проблема самостійності студентів у навчальному процесі, як основа відповідального ставлення до професійної підготовки, є однією з основних проблем, що знаходиться в сфері наукового інтересу як педагогів, так і психологів. В їх роботах простежується тенденція удосконалення методів розвитку самостійного судження, свідомого самоуправління своїм навчанням, вихованням, а також розвитком професійно орієнтованої діяльності та рішучості долати труднощі.

У зв'язку з цим на сучасному етапі суспільного розвитку велике значення набувають дослідження, присвячені проблемі удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, серед яких питання самостійності є ключовим. Важливе значення в розв'язанні цих проблем належить визначенню й науковому обґрунтуванню ефективних дидактичних умов з розвитку самостійності студентів ВНЗ, які зумовлені низкою чинників: їх застосування стимулює мотиваційну сферу майбутнього фахівця оволодівати теоретичними знаннями та практичними вміннями, сприяє розширенню наукового світогляду, підвищує обсяг

розуміння цільового призначення обраної спеціальності, збагачує розвиток довільної саморегуляції не тільки в навчанні, а й в особистісному їх житті.

Актуальність самостійності та самостійного вивчення дуже широке висвітлюється в роботах таких відомих вчених, як В.Буряк, Н.Коряковцева Д.Ельконін, І. Лернер, В. Ляудіс, С. Максименко, М. Махмутов, П.Підкасистий, М. Скаткін Т.Шамова та ін.

Відмінність адаптації студента до умов навчання у ВНЗ полягає в умінні перебудувати набуті шкільні стереотипи навчальної діяльності до нових вимог, де акцент ставиться на самостійності як основі успішного оволодіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й ефективним розвитком здібностей переносити набутий досвід у змінні обставини.

Нами визначено *соціальні мотиви* студента до навчальної діяльності як такі, що радикально змінюють зміст і співвідношення у юнаків соціальних позицій з їх загальними мотиваційними переживаннями. Студентське життя упорядковує й інтегрує всі інші системи соціальних цінностей. Як першокурсники, так і студенти випускних курсів спрямовані на споглядання соціуму, визначають у ньому своє місце, формують власну точку зору щодо своєї майбутньої професії, визначаються в новій соціальній ролі, стилі одягу. Під впливом нових економічних змін у суспільстві, трансформаційних процесів у рамках Болонського процесу, світогляд студентів набирає нових ознак – відповідальності за своє майбутнє зараз, тобто у процесі навчання у ВНЗ як забезпечення себе конкурентоспроможним на ринку праці. У світогляді студента виникають достатньо стійкі ієрархічні системи цінностей, що впливають на їхні погляди й переконання. Останні детермінують і контролюють (особливо це спостерігається у студентів старших курсів бакалаврату, спеціалістів та магістрів) потреби до пізнання та удосконалення власного Я, самовизначення себе серед інших, в тому числі і оволодіння компетентністю своєї майбутньої професії.

Навчальна діяльність є частиною специфічного різновиду учіння, яке спеціально організоване. Найголовнішою відмінністю є те, що дії суб'єкта учіння спрямовані на засвоєння теоретичних знань і розвитку теоретичного мислення.

У мовознавчій літературі прикметник «самостійний» визначається як: існуючий окремо від інших, незалежний; рішучий, той, хто володіє власною ініціативою; здійснюваний власними силами без сторонніх впливів, без чужої допомоги.

Попередній теоретичний аналіз свідчить про багатозначність ознак цієї властивості. У зв'язку з цим доцільно простежити постановку проблеми на різних рівнях, з позиції міждисциплінарного підходу й окреслити суміжні аспекти й ті, які не стосуються розгляду цього поняття, а також обґрунтувати авторське бачення.

Важливим обґрунтуванням є надання для учня своєї діяльності в ряді послідовності отриманих ним результатів. Одиниця постановки задачі – здійснення – рефлексія – постановка задачі існує як цикл у лінійному процесі освіти, що розгортається. Психологічну основу самостійності учнів, на думку дослідника А. Осницького, складає добре сформована система *саморегуляції* діяльності. При цьому саморегуляція визначається як регуляція, яка здійснюється людиною як суб'єктом діяльності й спрямована на відповідність можливостей людини вимогам цієї діяльності [8].

Для з'ясування сутності самостійності дослідники зупиняються на характеристиці ознак указаної категорії. У більшості робіт самостійність представлено двома групами ознак. Так, В. Орлов виділяє зовнішні та внутрішні ознаки самостійності, при цьому дослідник розглядає самостійність у двох взаємопов'язаних аспектах: як характеристику діяльності учня і як рису особистості. До внутрішніх факторів відносяться активність суб'єкта учіння усвідомлювати й коректувати потребу навчання, моделювати та «вбудовувати» постановку й розв'язання

навчальної задачі, спрямовувати мотиви до оволодіння навчальними операціями й діями, удосконалення індивідуальних способів засвоєння теоретичних знань та їх опосередкування в практику.

До зовнішніх факторів відносяться явища опосередкування внутрішніх факторів інтелектуальної діяльності у відповідних «предметах учіння», індивідуальні способи перетворення теоретичних знань на практичну діяльність, готовність до співробітництва як основи розвитку пізнавальних інтересів, рефлексивна регуляція з вибору адекватних, професійно-орієнтованих дій щодо вирішення учбових задач та навчальних завдань [7].

Переходячи до розгляду дидактичних умов упровадження інформаційних технологій, чітко окреслимо зміст поняття «дидактичні умови». В.Буряк дає таке визначення *умови* - це засіб, обставина, від якої залежить ефективність педагогічної праці вчителя [1].

У науковій літературі поняття *умова* трактується як категорія, що виражає відношення предмета до явищ, що оточують його, без яких він не зможе існувати, крім того, умови створюють те середовище, обстановку, у якій явище виникає, існує і розвивається [3],[10].

Під дидактичними умовами розвитку самостійності в процесі навчання ми розуміємо певний стан суб'єктивного середовища навчального закладу, що виникає у результаті інноваційної діяльності педагогічного колективу і сприяє якісній зміні педагогічного процесу на основі впровадження і застосування інноваційних технологій.

Розглянемо умову, яка *спрямована на інтеграцію аудиторної та позааудиторної форм навчальної діяльності*. Удосконалення підготовки спеціалістів у ВНЗ можливе лише шляхом наукової організації навчального процесу, яка ґрунтується на засадах педагогіки та психології. Серед задач, пов'язаних із вирішенням цієї проблеми, одне з важливих місць посідає створення оптимальної системи інтеграції форм діяльності в процесі навчання. Принцип інтегративності передбачає наявність у

навчальному процесі внутрішньо взаємопов'язаної та взаємообумовленої цілісності, встановлення зв'язків та відношень між компонентами навчальної діяльності шляхом включення їх до нових систем зв'язку. Спостереження за реальним процесом показують, що оптимальне співвідношення різних форм (аудиторної та позааудиторної) організації навчального процесу, сприяють розвитку у студентів самостійності, творчого перетворення навчальних навичок у нових комунікативних умовах.

Англійська мова набуває дедалі більшого поширення в світі і небезпідставно претендує на звання «мови міжнародного спілкування». Результативність навчальної роботи викладача іноземної мови значною мірою залежить від знання і врахування ним вікових психологічних особливостей студентів. Викладачу необхідно зрозуміти психологічну сутність і витоки цього стану, всіляко підтримувати й активізувати в інтересах успішного вивчення англійської мови. І найважливіше в тім, щоб у своєму подальшому житті студент, а потім спеціаліст, міг вільно володіти цією мовою, як своєю рідною.

Цілі позааудиторної роботи з англійської мови зводяться до формування й підтримки цікавості у студентів до іноземної мови, покращенню рівня їх практичних навичок говоріння, розширенню їх світогляду, пам'яті, формування у них самостійності та організованості.

Функції позааудиторної роботи з іноземної мови в сукупності визначають її місце в загальній системі педагогічного процесу університету. До них належать:

- комунікативна, яка полягає у здатності студентів розуміти усну мову, розмовляти, спілкуватися, читати й писати іноземною мовою;
- пізнавальна — виявляється у сприянні загального розвитку студентів, оволодінні ними основами світової культури; здійснюється шляхом викладання специфічних дисциплін із країнознавства, а також за

допомогою спілкування з носіями мови та поїздок до країни, мову якої вивчають;

- виховна функція може зводитися до двох взаємопов'язаних моментів:

а) позааудиторна робота з іноземної мови має широкі можливості для підбору текстів із певним естетичним, художнім та моральним змістом. Текстовий матеріал може використовуватися не лише для поглиблення мовних навичок та вмінь, але й для виховних цілей;

б) роботу спрямовано на оволодіння мовою іншого народу, що містить великі можливості для розвитку соціокультурної комунікації студентів.

Таким чином, Г. Трофимова формулює вимоги до позааудиторної роботи. На думку дослідника, позааудиторна робота з іноземної мови повинна:

- характеризуватися високим естетичним рівнем щодо змісту, форм та методів;
- бути органічно поєднаною з аудиторною роботою;
- будуватися з урахуванням рівня мовної підготовки студентів;
- базуватися на поєднанні керівної ролі викладача з активністю, самостійністю студентів;
- поєднувати індивідуальну, групову та масову форми роботи [9, с. 3-4].

До масових форм роботи належать: творчий вечір, мовний конкурс, олімпіада, стіннівка, тематична дискотека, тематичний тиждень, декада; до групових – гурток і форми меншого складу; до індивідуальних – доручення з підготовки масових заходів.

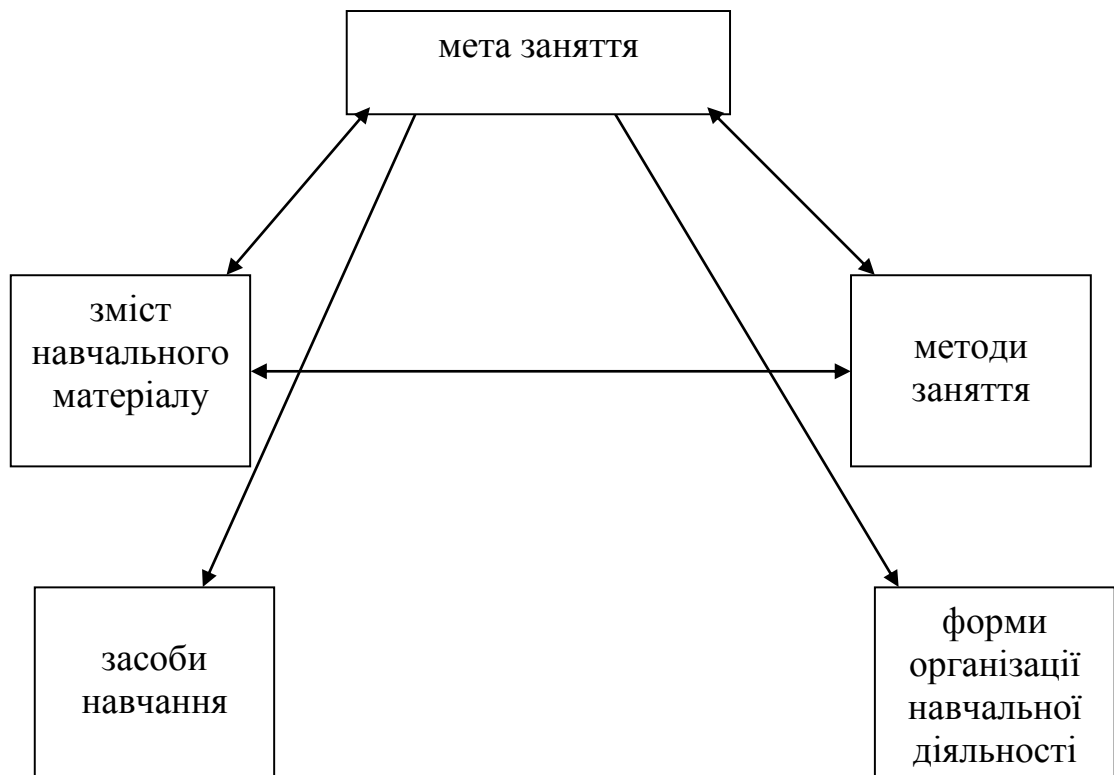
Серед позааудиторних форм найефективнішими є так звані форми формального кооперативного навчання, коли студенти працюють разом протягом одного періоду в декілька тижнів, досягають розподілених навчальних цілей, які передбачають спільне виконання спеціальних

завдань та призначень. Групи, які сформовані на цій підставі, забезпечують основу для всіх інших спільних загальнонавчальних процедур [4].

Форми позааудиторної роботи з іноземної мови відрізняються складністю змісту та обсягом використаного мовного матеріалу, який відображає більш високий рівень мовної та комунікативної підготовки студентів. Підготовка до позааудиторної роботи відбувається в аудиторії.

Особливу функцію при організації експериментального навчання в аудиторії виконували практичні заняття. Заняття є провідною формою організації навчальної діяльності. Форми занять у системі вищої школи мають свої особливості в залежності від специфіки того чи іншого навчального предмету. Варто погодитися з позицією, згідно з якою заняття з іноземної мови відповідно до своїх дидактичних цілей, змісту та способів контролю нагадують шкільний урок. Урок характеризується як систематично застосована при вирішенні задач навчання, виховання, розвитку учнів форма організації діяльності постійного складу вчителів та учнів у певний відрізок часу. Структура уроку є сукупністю його елементів, які забезпечують цілісність уроку та зберігання основних проявів при різних варіантах, вибір яких залежить від поставленої мети, змісту навчального матеріалу, методів і прийомів навчання, рівня підготовки й розвитку [2, с.5-67].

Педагог М. Гончарова представляє заняття як підсистему взаємопов'язаних елементів методичної системи [5]. (Див рис. 1.)



*Рис.1 Заняття як підсистема взаємопов'язаних елементів
(за М. Гончаровою)*

За допомогою кожного окремого аудиторного заняття в рамках навчальної діяльності збуджуються актуальні стани формованих якостей особистості, їх стимулювання й підкріплення кожним аудиторним заняттям, що сприяє розвитку цілісної якості особистості.

Для опису такого заняття з іноземної мови необхідно виділити задачі уроку, їх відповідність підготовці студентів, виховним та розвивальним цілям, визначити функції й позицію викладача та студентів на занятті.

Особистісно-розвивальний потенціал аудиторного заняття як предмет спеціальної діяльності викладача передбачає:

- залученням до змісту заняття спеціально дібраного матеріалу, який дозволяє студентам висловити своє ставлення до того, що вивчають;

- організацію діяльності студентів, що імпліцитно містять можливість рефлексії, самооцінки й інших проявів особистого досвіду студентів;
- проектування складнощів, які спонукають студентів до вольової активності;
- розроблення таких елементів діяльності, які б актуалізували прагнення до досягнень, до саморозвитку;
- уведення до структури заняття завдань розвивального характеру, які пробуджують цікавість до процесу творчості;
- побудову навчальної діяльності, яка потребує взаємодії, комунікації, співпраці;
- облік інтересів та життєвих планів студентів при диференціації завдань; застосування активних та інтерактивних методів навчання – групових, колективно-розподільних, ігрових, контекстних тощо;
- передачу студентам функцій самоконтролю;
- дозовану допомогу студентам із метою підтримки достатнього рівня самостійності та режиму напруження;
- прояв пізнавальної ініціативи, постановку власних проблем;
- діалог як домінуючий стиль спілкування на занятті, можливість проявити свою позицію тощо;
- прагнення досягнути результату шляхом власних зусиль;
- самостійності мови та спілкування;
- надання навчального матеріалу у вигляді задач та проблем;
- імітаційно-ігрове моделювання соціальних проблем та колізій;
- авторська позиція педагога [5].

За своєю структурою вимоги, які висувуються до занять у рамках описаної навчальної діяльності, за своїми характеристиками співзвучні об'єднаному заняттю, описаному К. Москаленком. У своїй концепції вчений визначає основні риси об'єданого заняття так: виявлення знань

органічно поєднується з іншими етапами заняття, формування знань, умінь, навичок відбувається в єдності під наглядом педагога; теорія не відривається від практики; новий матеріал засвоюється в поєднанні з безперервним повторенням раніше вивченого в нових зв'язках; діяльність педагога гармонійно взаємодіє з роботою колективу та окремих студентів; заняття відбувається в темпі розумової діяльності студентів; студенти активні в колективі; навчання та виховання поєднуються в єдиний процес [6, с. 28].

Саме самостійність дозволяє суб'єкту учіння здійснювати довільні цілеспрямовані дії з оволодіння теоретичними знаннями, а вони (знання), у свою чергу, впливають на розвиток усвідомленої саморегуляції, довільної ініціації цілеспрямованої пізнавальної активності.

Завдяки самостійності студент досягає: 1) здібності до цілеспрямованої активності як ознаки усвідомленої саморегуляції в навчальній діяльності; 2) здібності до ініціації систематизації й узагальнення теоретичного матеріалу, представленого в навчальній дисципліні; 3) здібності будувати навчальне співробітництво з обміну і збагачення опосередкування теоретичного матеріалу у практику.

Щодо до системи аудиторних занять та видів позааудиторної діяльності студентів, вона поєднана виховними й освітніми цілями, виконання яких створює умови для особистого розвитку студентів.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Буряк В.К. Самостоятельная работа учащихся / Владимир Константинович Буряк. – М.: Просвещение. - 1984. – 64 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Лев Семенович Выготский. – М. : Педагогика. - 1991. – 479 с.
3. Євтух М.Б. Морфологічний аналіз і синтез структури життєвої компетентності людини / М.Б. Євтух, О.В. Кузьміна // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 3 (68). – С. 51–62.
4. Голівер Н.О. Дидактичні умови використання комп'ютерних технологій у процесі навчання студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед.

- наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н.О. Голівер. – Кривий Ріг. – 2003. – 21 с.
5. Гончарова М.А. Основные методические особенности современного урока [электронный ресурс] / М.А. Гончарова // режим доступа: http://www.bspu.secna.ru/Journal/vestnik/ARHIW/N1_2000/goncharova.pdf.
 6. Москаленко К.А. Психолого-педагогические основы объединенного урока / К.А. Москаленко // Липецкий опыт рациональной организации урока/ под ред. М.А. Данилова и др. – М. : Учпедгиз, 1963. – С. 27–40.
 7. Орлов В.И. Активность и самостоятельность учащихся / В.И. Орлов // Педагогика. – 1998. – №3. – С. 44–48.
 8. Осницкий А.К. Развитие саморегуляции на разных этапах профессионального становления / А.К. Осницкий, Н.В. Бякова, С.В. Истомина // Возрастная и педагогическая психология. – 2008. – № 4. – С. 3–17.
 9. Трофимова Г.С. Методические рекомендации по организации внеклассной работы по английскому языку в школе / Галина Сергеевна Трофимова. – Устинов : изд-во Удм.ун-та, 1986. – 8 с.
 10. Шерстюк О.М. Сучасні підходи щодо викладання іноземних мов / О.М.Шерстюк // Іноземні мови. – 2000. – №1. – С.65-72.

REFERENCES.

1. Buriak V.K. Samostoiatelnaia rabota uchaschikhsia [Self-educational activity of students] М.:Prosveschenie. – 1984. – 64 p.
2. Vygotskii L.S. Pedagogicheskaiia psikhologia [Pedagogical psychology] М.: Pedagogika. – 1991. – 479 p.
3. Yevtukh M.B. Morphologichny analiz i sintez struktury zhuttiievoi kompetentnosti liudyny [Morphological analysis and synthesis]/ М.В. Yevtukh, О.В.Кuzmina // Pedagogika i psykhiologia. – 2010. - № 3 (68). – P. 51–62.
4. Holiver N.O. Dydaktychni umovy vykorystania komputernykh technologii u processi navchannia studentiv vyschikh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv:[Didactic conditions of using computer technologies during the process of studying studentends of higher technical establishments] avtoref.dys.na zdobuttia nauk.stup.kand.ped.nauk: spec. 13.00.09 “Teoria navchannia” / N.O.Holiver. – Kryvyi Rikh. – 2003 – 21 p.
5. Goncharova M.A. Osnovnyie metodicheskie osobennosti sovremennogo uroka [elektronnyi resurs] [The main methodical peculiarities of the modern lesson] / M.A.Goncharova // rezhym dostupa: http://www.bspu.secna.ru/Journal/vestnik/ARHIW/N1_2000/goncharova.pdf.

6. Moskalenko K.A. Psikhologo-pedagogicheskie osnovy ob'edenionnogo uroka [Psycho-pedagogical basis of the combined lesson] // Lipetskii opyt ratsionalnoi organizatsii uroka / pod.red. M.A. Danilova i dr. – M.: - Uchpedgiz. – 1963 – 1963. – P.27-40.
7. Orlov V.I. Aktivnost i samostoiatel'nost uchashchikhsia / [Activity and self activity of the students]// Pedagogika. – 1998. - №3. – P. 44–48.
8. Osnitskii A.K. Razvitie samoregulatsii na raznykh etapakh professional'nogo stanovleniia [Development of self-regulation on different stages of professional formation] A.K.Osnitskii, N.V.Biakova, S.V.Istomina // Vozrastnaia pedagogicheskaiia psikhologia. – 2008. – № 4. – P. 3–17.
9. Trofimova G.S. Metodicheskie rekomendatsii po organizatsii vneklasnoi raboty po angliiskomu yazyku v shkole [Methodical recommendations for organization extracurricular work in English at secondary school] // – Ustonov: isd-vo Udm.un-ta. – 1986. – 8 p.
10. Sherstiuk O.M. Suchasni pidkhody schodo vykladannia inozemnykh mov [Modern approaches as for teaching foreign languages] // Inozemni movy. – 2000 - №1. – P.65-72.

РЕЗЮМЕ.

В данной статье автором рассматривается вопрос применения дидактического условия самостоятельного обучения, которое направлено на интеграцию аудиторной и внеаудиторной формы учебной работы. Принцип интегративности предусматривает наличие в учебном процессе внутренне взаимосвязанных и взаимообусловленных целостности, установления связей и отношений между преподавателем и студентом путем внедрения их в новые системы связей.

Ключевые слова: *самостоятельность, дидактическое условие, аудиторная, внеаудиторная работа, мотив, внешние и внутренние характеристики, учебная деятельность.*

SUMMARY.

In the article the author discusses the use of didactic conditions of self-study, which aims at the integration of classroom and extracurricular forms of study. The principle of integrity provides presence in the educational process internally interconnected and interdependent integrity, communication and relationship between teacher and student by introducing them to the new communication system.

Key words: *self educational activity, didactic condition, innercurricular and extracurricular self educational work, motive, inner and extra characteristics, educational activity.*